

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

MARKO MARULIĆ BIBLIČAR — OTAC HRVATSKE BIBLICISTIKE

U povodu izdanja Marulićevih Starozavjetnih ličnosti, Književni krug, Split, 1991.

Drago Šimundža

S objavljivanjem Sabranih djela i svestranijim proučavanjem oca hrvatske umjetničke književnosti sve smo svjesniji da nam Marulić i nakon pola milenija od kako su se pojavila njegova djela nije u potpunosti poznat, odnosno da su potrebni novi pothvati i cjelovitije sinteze koje bi nam pružile potpuniju sliku o ovom našem i evropskom misliocu i piscu, teologu i pjesniku.

Do jučer nas je s pravom najviše zanimao kao naš začinjavac i nacionalni pjesnik, autor *Judite* i »hrvatskih versi«; danas nas sve više zaokuplja njegova evropska ili, bolje, univerzalna dimenzija mislioca i pisca, njegova moralno-teološka literatura, značajna sastojnica naše i, šire, kršćanske civilizacije i kulture.

Dakako, ni to nije sve. Poligraf i polihistor, Marulić je poput velikih svjetskih umova, višestruk i višeznačan; štono riječ, polivalentan. Imao je pravo Šime Ljubić, kad je, kako naglašava prof. Frangeš, prvi upozorio 1865. godine da je Marko Marulić za nas ono što je za Talijane Dante ili za Nijemce Goethe. Prihvatajući tu ocjenu — danas je, kad znamo za više od 50 izdanja *Institucije* u XVI. i XVII. stoljeću i desetke izdanja drugih Marulićevih djela širom Evrope — danas je možemo proširiti, pa malo ponosnije kazati da je on doista, zbog svojih »hrvatskih versi«, naš hrvatski Dante i Goethe, ali isto tako da je duhovni velikan svoga doba, svjetski mislilac i pisac te da je kao takav bio i ostao, povijesno gledano, trajna vrijednost naše i evropske književnosti, misli i kulture.

Kad ovo kažemo, primarno mislimo na njegova latinska djela, koja su na neki način potvrda i ogledalo našega genija u zajedničkoj duhovnoj baštini. Uz brojne druge, Marulić uvjerljivo pokazuje da nismo samo od Evrope primali, nego da smo joj obilno uzvraćali. Na svim područjima.

Ne isključujući dakle nego naprotiv uključujući svu širinu Marulićeva opusa, ovdje bih, prigodom novog izdanja *Starozavjetnih ličnosti (De Veteris Instrumenti viris illustribus commentarium)*, istakao dobro poznatu, iako još uvijek ne baš dovoljno istraženu i vrednovanu, temeljnu dimenziju Marulićevih djela: njihovu biblijsku osnovu, bilo kao nada-hnuće, bilo kao nezaobilaznu sadržajnu, duhovnu i misaonu supstancu. Ona je tako snažna i uočljiva — na više razina — da bismo oca naše književnosti s pravom trebali zvati i *ocem naše egzegeze* ili, još šire, *biblicistike*. Naime, Marulić se nije samo nadahnjivao Biblijom i nije je samo književno obrađivao; on je toliko uza nju prionuo, da ju je, čini se, neprestano čitao i proučavao, kako bi je što iscrpnije prikazao svojim čitateljima, komentirao i egzegetirao, uvijek vješto i umjetnički pone-seno, na mahove stručno i učeno, da je, doista, zaslužio spomenuti naslov.

Napomenimo samo: sva su se Marulićeva djela, jednako kao i on sam, obilato napajala na biblijskom izvoru: *Judita*, *Suzana*, religiozna poezija i moralno-teološke rasprave: *Evangelistar* i *Institucija*, studija *O ponižnosti i slavi Kristovoj*, *Parabole* i *Posljednji sud*, *Starozavjetne ličnosti* i *Davidijada*...

Upravo *Starozavjetne ličnosti*, iako su manje poznate, svojom faktografijom, leksikonskim podacima i podsjetničkim nabojem, višestruko povezuju duhovno-povijesnu supstancu kojom se Marulić služio i neumorno je znanstveno i književno, stručno i poučno pretakao u svoja djela. U tom su smislu, *Starozavjetne ličnosti* — vjerojatno i autorov podsjetnik — polazište i neiscrpna inspiracija našega pjesnika i pisca.

No, zaustavljajući se još časkom na cjelokupnom Maruliću, u prvom redu na Maruliću bibličaru, ocu hrvatske biblicistike, moramo naglasiti da je sav prožet svetopisamskom misli i porukom. To je toliko snažno i očito, da bismo slijedeći teoriju stare retorike, koja književno djelo promatra kroz binarnu shemu sadržaja i forme, mogli kazati da je najveći dio Marulićeva opusa satkan od pjesnikova izričaja i religiozne pouke, tj. od književne skladno umjetnički oblikovane forme i vrlo uočljivog biblijskog moralno-teološkog sadržaja.

Shodno književnim načelima i duhovnom ukusu svoga doba, naš se pjesnik s pravom služio svetopisamskim predlošcima, dajući im svoju sugestivnu maniru i, kad je riječ o pjesničkim djelima, usudio bih se reći, novu umjetničku dušu. Biblijska metafizika nije ga zanosila kao teorija, nego kao životni zakon i praktična norma. Ona mu je, jednako kao i u Bibliji, princip istine i kodeks djelovanja. U tom duhu je prihvaća i promiče; piše i stvara u njezinoj funkciji.

U poetskoj slojevitosti Marulić je i biblijski slojevit. Kao bibličar i književnik zamišlja i ostvaruje trojstvenu skaluu svog biblijskog i književ-

nog angažmana. Polazna mu je stepenica poezija. U njoj je Biblija u prvom redu inspiracija, tek uz to i pouka. Drugi mu je stupanj moralno-didaktička literatura. To su poznate studije na latinskom jeziku. Treća je izravno egzegetskog ili bolje moralno-teološkog karaktera. U ovaj krug spadaju i Starozavjetne ličnosti.

Važno je i ovdje istaknuti, iako je sama činjenica dovoljno poznata, u svim se Marulićevim djelima, na svim razinama ili, kako rekosmo biblijsko-literarnim stepenicama, osjeća jedinstveni autor u svom iskonskom trojstvu: pjesnik, bibličar i didaktičar. Sva tri se Marulićeva naboja slijevaju u jedinstvenu venu književne sugestivnosti i moralne pouke. To su, spomenimo, razlozi da ga je Evropa tako rado čitala. Veliku je ulogu pri tome imalo njegovo cjelovito poznavanje kao i stručno i umjetničko prezentiranje svetopisamskih tekstova.

U ovom obzorju treba promatrati i *Starozavjetne ličnosti*. One su djelo Marulića bibličara. Poticaj mu je za njihovo pisanje dao njegov ugledni učitelj, sv. Jeronim, Jeronimovo djelo *De viris illustribus sive de scriptoribus ecclesiasticis*; no potrebu za ovakvim djelom Marulić je očito nosio u sebi. Koliko mu je trebalo kao podsjetnik, toliko i kao sinteza vlastitog poznavanja Biblije. Marulić je podatke o starozavjetnim ličnostima tako dobro poznao da je bilo sasvim normalno da ih sustavno poreda i napiše.

Ovo djelo spada u manje Marulićeve radove. No što je posebno značajno ono i danas ima nezastarjelu važnost. Dobro primjećuje prof. Glavičić da su *Starozavjetne ličnosti* bile pisane kao podsjetnik stručnjacima, ali da isto tako mogu dobro poslužiti i početnicima, svima koji se žele faktografski informirati o značajnim likovima Staroga zavjeta i o događajima s njima u vezi.

Marulić je izvanredno obaviješten. Sve mu je pred očima. On ovdje ne stvara, ne gradi nego sabire. Djelo ima faktografski karakter, stoga se autor apsolutno drži podataka svoga izvornika. *Starozavjetne ličnosti* su, u stvari, svojevrsni leksikon, priručnik ili, točnije, sažeti kompedij starozavjetnih knjiga, posebno *Petoknjižja*, te povijesnih i proročkih tekstova. Psalmi i mudrosne knjige nisu obuhvaćene; očito zbog toga što u njima nema posebnog isticanja i opisa značajnijih likova.

Marulić je vrlo pedantan i informativan. Vješto sažima šire događaje i podatke. Slijedi povijesni, historijski red; drži se, općenito, pojedinih knjiga. Iako je izbjegao alfabetski poredak i specifičnu pojedinačnu obradu, vrlo je sustavan i jasan. Posebno na to pazi kad govori o prorocima i kraljevima. Za njih na mahove uzima podatke iz različitih knjiga te ih istodobno sustavno svrstava i objedinjuje.

U djelu je riječ o više od stotinu ličnosti od Adama do Makabejaca. Posebno se zadržava na Makabejcima, koji su se borili za slobodu, vjeru i običaje židovskog naroda, što donekle upućuje na Marulićevu brigu za onodobne naše prilike i poticaj da se treba za svoj dom i kulturu hrabro boriti.

Zbog svog informativnog karaktera *Starozavjetne ličnosti* nisu stvaralački bogate, ali su kao podsjetnik i podatak vrlo korisne. Umjetničku kreaciju i poznatu autorovu sugestivnost ovdje nadomještaju faktografski podaci i sintetički prikazi. Ipak, i ovdje se nađu kraći komentari i poticajni elementi didaktičkog stila.

Zahvaljujući, dakle, Marulićevu izvrsnom poznavanju Svetoga pisma i leksičkoj obradi biblijskih ličnosti, mi danas imamo u izvorniku i prijevodu (ovo je u stvari drugo izdanje) koristan kompendij, vrijedan i potreban i početnicima i znalcima biblijskih tekstova. A budući da je svaki prijevod, kako redovito zaključuju teoretičari književnosti, novo literarno djelo, za ovu stvar, za kritičku obradu, komentare i prijevod, treba zahvaliti akademiku Branimiru Glavičiću, vrsnom poznavatelju Marulićeva opusa, misli i poruke, poznatom prevodiocu autorovih latinskih tekstova, koji nam je, zahvaljujući svom odličnom poznavanju latinskoga i hrvatskoga jezika, umjetničkim stilom i klasičnom jasnoćom približio Marulića.*

•

* Dio izlagaja prigodom prdstavljanja *Starozavjetnih ličnosti* u Zavodu za znanstveni i umjetnički rad JAZU, 24. travnja 1991. u Splitu.

RASPRAVA O KONCELEBRACIJI

Enrico Zoffoli: La Messa unico tresore e la sua concelebrazione, Roma, 1991.

Vladimir Merćep

Problemi koncelebracije još ne smiruju teologe. Prije dva mjeseca prof. i ispitivač rimskog klera Enrico Zoffoli objavio je u Rimu knjigu, kratku po stranicama, ali sadržajnu po teološkim i pastoralnim idejama, upravo o pitanjima misne koncelebracije. Njome je, kako ističe u predgovoru, htio biti na korist subraći u svećeništvu i udovoljiti »neprestanim i upornim zahtjevima vjernika«, koji žele proširiti svoju liturgijsku kulturu, osobito o Euharistijskoj žrtvi. Knjigu je podijelio u tri dijela: *povijesni pregled, naučavanje II. vatikanskog sabora, teološko razmišljanje*.

Pošto je iznio kratki pregled povijesti koncelebracije, ovako ga sintetizira: »U početku koncelebracija je bila ceremonijalna (tj. koncelebranti nisu prinikli žrtvu kao danas, o. n.). I takva je ostala većinom u istočnim obredima, osobito u bizantinskim. Sakramentalna (tj. današnja, o. n.) koncelebracija po prvi put se, sa sigurnošću, pojavila u prvoj polovini 8. stoljeća i sve do 12. stoljeća bila je povlastica koju je papa podijelio kardinalima-svećenicima. Osim ovog slučaja, ona se proširila na Zapadu najprije sporadično, zatim općenito na koncu 16. stoljeća u misama ređenja, osobito svećeničkog. U svim drugim slučajevima, koji su se ostvarili na Zapadu — izuzev lionske crkve na Veliki četvrtak — koncelebracija je bila vjerojatno samo 'obredna'... U istočnim crkvama, gdje ona postoji, mjesto da bude izražaj vjernosti predaje od početka, sakramentalna koncelebracija pojavljuje se kao novost koja

je nastala pod utjecajem latinske liturgije. Posvuda na Istoku i na Zapadu, koncelebracija je uvijek ograničena na svečanosti i nema svrhe da učini svečanijom euharistijsku liturgiju« (str. 12—13).

Autor zatim prelazi na koncilsko naučavanje o koncelebraciji. Najprije promatra koncelebraciju u razdoblju koje je prethodilo Koncilu (1959—1960) zatim u vrijeme koncilске pripreme (1960—1962). U prethodnom razdoblju samo je jedna trećina htjela koncelebraciju, i to kao »prigodnu stvar« (str. 15). Kad je bio spremljen tekst za koncelebraciju u pripremnom razdoblju, došlo je do ozbiljnih prigovora s raznih gledišta, osobito s povijesnog i dogmatskog. Poslije tih vrlo kratkih bilježaka o spremanju teksta o koncelebraciji, autor donosi odobreni koncilski tekst o njoj. To činimo sada i mi, jer nam se čini, da mnogi ne znadu što Koncil uči o koncelebraciji. Tekst se nalazi u *Konstituciji o liturgiji*, i to pod brojem 57 i glasi: »§ 1. Koncelebracija, kojom se zgodno očituje svećeničko jedinstvo, sačuvala se u Crkvi sve do sada i na Istoku i na Zapadu. Stoga se Saboru svidjelo da ovlast koncelebracije pretegne na slijedeće slučajeve:

1. a) na Četvrtak Gospodnje večere, bilo kod mise posvete ulja, bilo kod večernje; b) na mise prigodom koncila, biskupskih zborova i sinoda; c) na misi blagoslova opata.

2. Osim toga, uz dopuštenje ordinarija, koji ima suditi o zgodnosti koncelebracije: a) na konventualnu i na glavnu misu u crkvama gdje korist vjernika ne traži pojedinačno služenje mise svih prisutnih svećenika; b) na mise prigodom bilo kojih zborova i svjetovnih i redovničkih svećenika.

§ 2. 1. Na biskupa spada da u biskupiji određuje pravila za koncelebraciju. 2. Svakome je svećeniku slobodno da misi pojedinačno, ali ne u isto doba i u istoj crkvi i ne u Četvrtak Gospodnje večere.

58. Neka se sastavi novi obred koncelebracije i unese u Rimski pontifikal i misal.«

U ovom koncilskom naučavanju o koncelebraciji autor vidi pozitivne i negativne strane; pozitivne što se proširuje mogućnost koncelebracije i time upućuje na »jedinstvo kršćanskog svećeništva, koje vrše službenici jedinog Posrednika kod Oca ili jedinog glavnog Svećenika koji prinosi...«, zatim što se naglašuju »bratske veze među koncelebrantima koje dolaze od sudjelovanja na istom svećeničkom dostojanstvu« (str. 16) i, na koncu, što je Koncil »dao ovlast koncelebracije samo u određenim zgodama i ostavio slobodu svakom svećeniku da može pojedinačno celebrirati« (str. 17). Negativne bi bile: »Povijesna netočnost zbog koje se pretpostavlja da praksa koncelebracije potječe od početka« (kršćanstva, o.n.), jer se tvrdi: »... sačuvala se u Crkvi sve do sada i na Istoku i na Zapadu«; zatim »nedovoljno preciziranje doktrinarnih načela i praktičnih uputa o koncelebraciji koje je pogodovalo stanovitim pokoncilskim zloupotrebama« (ib.). Ali »individualno celebriranje uvijek je uvaženo, dodaje pisac, jer ovo (u potpunosti) posjeduju čitavu vriednost Euharistijske žrtve, čije neizmerno dostojanstvo, neiscrpivu uspješnost Koncil neprestano ističe u savršenom skladu s naučavanjem Tridentinskoga« (str. 17—18). Na to je podsjetio i Pio XII. u enciklici *Mediator Dei* riječima liturgije: »Svaki put, kad se prinosi ova Žrtva, dovršuje se djelo našeg otkupljenja.« I Pavao VI. u enciklici *Misterium fidei* nekoliko mjeseci prije završetka Koncila »izričito je potvrdio« to naučavanje prema autoru, kad je naglasio važnost privatne mise protiv nastojanja da se generalizira koncelebracija, i to ovako: »Misa, pa i ona koju je celebrirao jedan svećenik, nije ipak privatna, nego je čin Krista i Crkve. Ta misa... se prinosi kao opća žrtva i primjenjuje za spasenje čitavog svijeta jedinu i beskonačnu otkupiteljsku snagu Žrtve Križa. Naime, nijedna se celebrirana misa ne prinosi za spasenje nekolicine nego za spasenje svega svijeta. Odatle slijedi da je vrlo prikladno da celebriranju mise aktivno sudjeluje veliki broj vjernika. Unatoč tome ne smije se osuditi nego treba *odobriti* (autor potcrtao, o. n.) celebriranje privatne mise od *jednog svećenika* sa samim poslužnikom, jer od *takve mise izvire veliko obilje posebnih milosti na korist samog svećenika, vjernog puka i*

čitave Crkve, čak svega svijeta, milosti koje se ne mogu zadobiti u istoj mjeri samom svetom Pričesti.« Zato je papa »očinski i usrdno preporučio svećenicima da »svakodnevno celebriraju«. A to je učinio i sam Koncil u Dekretu o službi i životu prezbitera (PO 13) kao i novi Zakonik crkvenog prava, kan. 904 (stranica 18). Budući da umnažanje privatnih misa povećava misne plodove, a umnažanje misnih koncelebracija njih smanjuje (usp. str. 19), autor želi u trećem dijelu teološki osvijetliti tamnu stranu, ne koncelebracije kao takve, kojoj priznaje pozitivne strane, kako smo vidjeli, nego »koncelebraciju koja je od Koncila stvarno postala dnevna, redovita činjenica gdje god se sastane više svećenika« (str. 5) ili, kako je on nazivlje više puta »generalizirana koncelebracija«. I to čini u osam paragrafa, koje bismo mogli nazvati osam teza ili tvrdnja. Svaku tu tvrdnju malo odulje dokazuje i od svake tvrdnje zabilježiti ćemo po koju misao.

U prvoj svojoj tvrdnji autor daje do znanja da se u koncelebraciji ostvaruje samo jedna misa, jer se u njoj ponavlja jedinstvena kalvarijska Žrtva, koja je ista u svim misama koje se celebriraju na svijetu i koja se ne može ponoviti. Obnavlja se samo »znak« a ne »stvarnost«; »liturgijska forma« a ne »otajstvo-sadržaj«; »sakramenat« a ne »žrtva«. Misa je »sakramenat kalvarijske žrtve«.* I s umnažanjem celebranata ta se žrtva ne umnaža, nema više misa zbog više koncelebranata, jer svi koncelebranti tvore liturgijsko jedinstvo: zbog jednog oltara, zbog jedinstva materije (kruha i vina) sabranog na oltaru, zbog moralnog jedinstva nakana koje su sve upravljene prema istoj materiji, zbog podređenosti svakoga »jedinom pravom Celebrantu — Kristu«: »multi autem sunt unum in Christo« (mnogi su jedno u Kristu), kaže sv. Toma (str. 21—24). I dekret *Ecclesiae semper*, koji je izdala Sv. Stolica 1965, istakao je da je koncelebracija jedna misa. To je učinio i dekret *De concelebratione* god. 1972. (str. 25—26).

U drugoj tvrdnji napominje se da neograničena i nekontrolirana koncelebracijska praksa dovodi do nehaja, čak do prezira privatne mise (str. 26—27). Privatna misa očitiije podsjeća na Krista, jedinog pravog Prinositelja, nego koncelebrirana, ističe autor u trećoj tvrdnji (str. 27—28).

Četvrta tvrdnja posvećuje odulju pažnju činjenici, da koncelebracija, smanjivanjem broja misa, djeluje da Crkva manje sudjeluje na Kristovoj žrtvi kao na vrhovnom činu kulta. Ako je Kristova žrtva jedna i savršena, nedjeljiva i neponovljiva, sudjelovanje na njoj nužno je uvjetovano brojčanim umnažanjem pojedinaca, koji su razdijeljeni po vremenu i prostoru. Odatle slijedi: a) nužda ustanove mise kao »sakramenta«, tj. da se vidljivi obred jedine Žrtve Križa može uvijek ponavljati; b) da je uspješnost sudjelovanja vjernika na činu kulta, koji je Krist, Žrtva ispaštanja, dao Ocu, uvijek nužno djelomična, jer je sudjelovanje ograničeno i c) dosljedno, ograničeni su (i stoga mogu se mijenjati i umnažati) duhovni i materijalni plodovi koji dolaze od sudjelovanja pojedinih vjernika na raznim mjestima i u raznom vremenu ovoga svijeta. Ograničenost misnih plodova, ističe autor, osvijetljena je na sugestivan način liturgijskom molitvom: »Svaki put, kad se prinosi ova Žrtva, dovršuje se djelo našeg otkupljenja.« Ona tamači, nadodaje autor, slijedeće riječi sv. Pavla: »Uistinu, svaki put, kad jedete ovaj kruh i pijete ovaj kalež, navješćujete smrt Gospodnju, dok on ne dođe« (1 Kor 11, 26). Stoga od bezuvjetnog i neograničenog generaliziranja koncelebracije ili od smanjivanja broja misa slijedi: 1. znatno ohlađivanje duhovne klime koja oživljuje otajstveno Kristovo tijelo, sjedinjeno sa svojom Glavom »u žrtvi hvale, zahvale, zagovora i pomirbe«, što su specifične i bitne svrhe euharistijske Žrtve prema crkvenom učiteljstvu, jednoдушnom naučavanju crkvenih otaca i samih formula posvećenja. A to znači »duhovno osiromašenje Crkve koje se protivi dužnosti-pravu da učini uvijek sve dubljim i češćim napore uzdignuća k Bogu u zajedništvu sa Žrtvom Križa«. 2. Druga posljedica spomenute koncelebracije jest velika šteta za život vjernika koji su pozvani na

* Krvava smrt na križu ostaje uvijek isti događaj, koji u Euharistiji postaje prisutan, ali ne umnožen.

svetost, a ta je jedino moguća preko obnavljanja čina kreposti, osobito preko »religije« kao kulta koji se treba odati Bogu Kristovim posredništvom, za koju je svrhu ustanovljen euharistijski obred. Ne mogu se izbrojiti dobra, s bolju u duši podsijeca autor, kojih se lišavaju pojedinci, obitelji, redovničke i druge usanove brojnim reduciranjem misa. Jedna samo misa neizmjenjivo više vrijedi nego svi čini pobožnosti, hodočašća, kongresi, procesije, zajednički sastanci, koreografska predstavljanja koja se mogu zamisliti. Besmisleno je i neopravdano lišiti vjernike jedne »celebrirane mise« da bi se dozvolilo nekolicini svećenika »koncelebracija«, čija svečanost ništa ne dodaje bitnoj vrijednosti, nezamjenjivoj veličini i neizmjenjivim zaslugama prve, tj. privatne. Na koncu, ne manje je opravdano lišavati duše u čistilištu potrebnog zagovora koji dolazi od misa pojedinačno celebriranih. I sv. Toma ističe da se češćim celebriranjem više koristi živima i mrtvima (str. 28—31).

Nadalje, i duhovni život svećenika trpi, naglašava 5. tvrdnja, od zloupotrebe koncelebriranja. Činjenica da se »stoji zajedno«, da se recitira iste obrasce, da se prave istodobno isti pokreti otežava nutarnju sabranost svakoga i olakšava — zbog rastresenosti — smanjivanja napora kod pažnje i nakane. Osim toga, udaljenost od oltara, smanjena mogućnost da se vidi, da se dodiruje, da se čuje što se događa na oltaru — koji put je koncelebrant okružen brojnim svećenicima, često u nezdgodnoj poziciji — sve ga to olako dovodi da se umori, rastrese, da govori s bližnjim koncelebrantom, kako se to često događa. To doprinosi da koncelebrantova odgovornost bude smanjena kod prikazivanja Žrtve (str. 31).

Generalizirana koncelebracija, nastavlja 6. tvrdnja, olako svodi broj misa na štetu vjernika, osobito u velikim gradovima, u kojima se nalaze vjernici veoma različiti po dobi, spolu, obiteljskim prilikama, vrsti rada, zdravstvenom stanju, itd., zbog čega mogu sudjelovati misi samo u određene sate. U Rimu gdje su muške zajednice posebno brojne, u kojima koncelebriraju 20—30 i više svećenika, znači dokidanje isto toliko pojedinačnih misa, koje bi se mogle celebrirati tijekom dana. To je narod opazio i ukorio. Koji put se stječe dojam, nažalost utemeljen, da se vjernici moraju prilagođavati radnom vremenu zajednice, dok bi se zajednice trebale prilagoditi zahtjevima puka, koji mnogo više osjeća potrebu misa i ispovjednika, negoli sastanaka, rasprava, publikacija, kurseva ažuriranja. Zato se događa, završava autor tu tvrdnju, da smanjivanju misa odgovara umnažanje »crnih misa« (str. 33—35).

Uvjerenje da se mise umnažaju brojem koncelebriranih, nadodaje autor u 7. tvrdnji, navelo je mnoge svećenike da čine veliku nekorektnost: da bi se zadovoljilo vjernicima, koji npr. traže 20 misa u nekom danu za neku nakanu, skuplja se dvadesetak svećenika da koncelebriraju jednu misu na tu nakanu (str. 35).

Osma tvrdnja ističe, da je sustavno uopćavana koncelebracija velika involucija u povijesti euharistijskog kulta, protiv slova i duha II. vatikanskog sabora. Od početka 20. stoljeća Crkva nije prestala veličati vrijednost pojedinačne mise i promicati što je više moguće njezino ponavljanje. Brojni dokumenti o tome svjedoče. Npr. god. 1933. prigodom jubilejske godine otkupljenja Pio XI. raduje se u pismu lurdskom biskupu Gerlieru što su se u Špilji ukazivanja prikazivale mise »stalne i bez prestanka« kroz tri dana i tri noći. Isti papa u spomenutoj enciklici *Fidei donum* traži da se za potrebe misija umnožavaju mise. A kardinal Journet, prigodom te enciklike, piše: »Ako u svakoj misi Krist ostvaruje djelo otkupljenja, dobro se uviđa nužda da se umnažaju mise.« Prigodom 40. ukazanja fatimskog i biskupskog posvećenja Pija XII. dne 13. svibnja 1957, u marijanskom je svetištu izrečena »krunica misa«, tj. 150 po papinskoj nakani (str. 36—40). U opsežnom dodatku (str. 45—53) pisac raspravlja o važnosti mise u kontekstu otajstvenog Kristova tijela, o misi kao sakramentu jedine i savršene kalvarijske žrtve prema teologiji, crkvenim ocima i skolasticima i naglašava da broj misa nije nešto sporedno i nevažno za život Otajstvenog tijela, zbog čega jedna misa s obzirom na korist koju prizvodi i zbog koje je ustanovljena od Krista ne vrijedi koliko deset misa. Tko bi tako mislio, morao bi pretpostaviti da bi se jed-

nom samom misom koju jedan svećenik celebrira moglo zadovoljiti potrebama Crkve i svijeta, dosljedno, potrebama svih ljudi, na svim mjestima i u vremenima. To je besmisleno ustvrditi zbog nespojivosti s potrebama čovječanstva koje su vremenski i prostorno razdijeljene. Stoga smanjivanje misa, koje je spojeno s koncelebracijom, neizbježno proizvodi smanjivanje misnih plodova, dok naprotiv umažanje misa znači umažanje njihovih plodova prema teološkom načelu, koje je sv. Toma ovako izrazio: »In pluribus... Missis multiplicatur Sacrificii oblatio. Et ideo multiplicatur effectus Sacrificii et Sacramenti« (kod više misa umnaža se prikazivanje Žrtve. I stoga se umnaža učinak Žrtve i Sakramenta; S. Th. q. 79, a. 3 mm).

Na koncu ne smije se šutke prijeći ni preko riječi Izvanredne biskupske sinode iz god. 1985, koje je autor stavio na poleđinu svoga djela. Prema njegovom »teološko tumačenje koncilskih naučavanja (osobito onoga koje se odnosi na Euharistijsku žrtvu, nadodaje autor) mora imati u vidu sve dokumente u njihovu sadržaju i u njihovu odnosu prema drugima, tako da bude moguće točno izložiti cjelovito značenje koncilске misli, često zapletene. Nije slobodno odijeliti pastoralno obilježje od doktrinarnе snage dokumenata. Koncil treba shvatiti u povezanosti s velikom tradicijom Crkve. Crkva je uvijek ista na svim koncilima«. Dok autor spominje te misli sinodalnih Otaca, treba još napomenuti, da u istom dokumentu oni zahtijevaju da »se posebna pažnja svrati na četiri veće konstitucije Koncila«, dakle i na liturgijsku (*Sacrosanctum Concilium*, razumije se, i na njezin nalog o koncelebraciji). Ta je Sinoda u istom dokumentu naglasila »potrebu jednog dubljeg prihvatanja Koncila. Ona traži četiri uzastopna koraka: opsežniju i dublju spoznaju Koncila, njegovo nutarnje prihvatanje, njegovo potvrđivanje s ljubavlju i njegovo ostvarivanje« (*Relatio finalis, Osservatore Romano*, 10. XII. 1985, br. 5). Ako se pak ima na pameti da se pokoncilska liturgijska reforma u pitanju koncelebracije udaljila od koncilskog naučavanja, što autor nažalost nije posebno naglasio posebno u ovoj veoma sadržajnoj knjizi, treba se vratiti Koncilu.

Ako naredba Koncila nešto znači i ako nešto znači poziv Sinode iz 1985, da se treba ostvariti koncilska odluka, današnja stvarnost nam kaže, da smo još daleko od povratka Koncilu, i to u važnoj stvari, da ne reknemo, najvažnijoj po posljedicama za duhovno dobro Crkve i čovječanstva. Dok ovo pišemo, daleko smo od toga da mislimo da treba dokinuti koncelebraciju ili da smo protivni njezinu vršenju, nego da ga treba ostvariti u granicama II. vatikanskog sabora, kako to implicitno i dosta odlučno zahtijeva i spomenuta Sinoda biskupa. U knjizi o koncelebraciji pod naslovom *Povijest i teologija Euharistijske koncelebracije*, koju smo objavili u Sarajevu 1987, napisali smo: »... Koncelebriranje je u nekim zgodama potrebno da se očituje zajedništvo između biskupa i svećenika ili između samih svećenika, kako je to II. vatikanski sabor *providencijalno* istakao i posve u duhu crkvene tradicije i *homogenog razvoja* katoličke liturgije *taksativno* naznačio te izvanredne zgode i dao do znanja *ordinariju* da on treba *suditi* o prikladnosti koncelebracije izvan tih slučajeva koje je Koncil *izričito* spomenuo, i *da na njega spada, da u svojoj biskupiji ravna disciplinom koncelebracije*« (str. 290). »Da je crkveni zakonik ostao kod odredaba II. vatikanskog sabora o koncelebraciji, moglo bi se s pravom ustvrditi da je i u liturgijskoj praksi o koncelebriranju mise došlo do *homogenog razvoja* i svaki prigovor o nekom sukobu u njoj bio bi *bespredmetan*« (str. 312). Imajući u vidu duhovno dobro Crkve i čovječanstva, usudili smo se napisati i slijedeće (što također sljedi iz Zoffolijevih refleksija, koji nije poznavao naše): »Ako je koncelebrirana misa samo jedna žrtva i ako je definirano da se učinci kalvarijske žrtve primjenjuju svakom misom onda bi svaki svećenik pred svojom dnevnom ili čestom koncelebracijom morao osjećati da time preuzimlje na se veliku odgovornost, jer tako lišava Crkvu i svijet onih milosti koje je Krist jednom zaslužio svojom žrtvom na Kalvariji i koje se primjenjuju svakom novom euharistijskom žrtvom« (str. 315). Tada smo zaključili: »Ako ne učini (pokoncilska Crkva) taj korak (da se povratit Koncilu, o. n.) i u tako važnoj stvari, kako bi imala snage tražiti da se Koncil ostvari i u drugim manje važnim pitanjima?« (ib.). Ne samo to, nego bi dala očiti primjer neposlušnosti i, dosljedno, izgubila pravo tražiti poslušnost od neposlušnih. *Quod licet Jovi cur non liceret bovi?*